

De fotocollectie van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis

Céline Quairiaux

De collectie Fotografie van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis werd sinds haar oprichting in 1895 nog maar zelden op langdurige basis in de kijker gezet. Niettemin getuigen de verschillende fotografische procedés die erin vertegenwoordigd zijn, van de rijkdom van dit erfgoed, dat ons informeert over de geschiedenis, kunst en cultuur, maar ook over de positie van de fotografie als volwaardige kunstvorm.

Conserverings- en restauratiebehandelingen zorgen er vandaag voor dat de collectie een toekomst heeft en dat ze voorgesteld kan worden aan onderzoekers en bezoekers, zoals nu bijvoorbeeld het geval is in het Fin-de-Siècle Museum.

2012-053-002, G. Barker (1844-1894), *Niagara-watervallen*, Albuminefoto, 1880, 44,5 x 37,8 cm. © KMKG, Brussel.

De 'Association belge de Photographie', opgericht in 1874, leverde een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van de kunstfotografie in België en telde onder haar leden professionele - en amateurkunstenaars zoals Léon Bovier, Édouard Hannon en Gustave Marissiaux. In 1892 organiseerde de vereniging, op initiatief van een aantal professionele fotografen als Alexander of Hector Colard, bij de 'Cercle Littéraire et Artistique' van Brussel een tentoonstelling van Engelse picturalisten, zoals Henry Peach Robinson, Julia Margaret Cameron en George Davison, om er maar enkele te noemen. Tussen 1896 en 1905 organiseerde de vereniging tevens vijf salons waaraan talrijke buitenlandse fotografen deelnamen, zoals Robert Demachy, James Craig Annan en Edward Steichen. Daarnaast werden ook door een andere fotografievereniging, 'l'Effort' genaamd, vijf tentoonstellingen georganiseerd in Brussel in de periode 1901-1905.

De totstandkoming van een fotografiecollectie in het Jubelparkmuseum (KMKG)

Uit deze salons groeide het idee om een fotografiecollectie op te starten in de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis. De eerste aanwinsten dateren van 1895, gevolgd door nieuwe aanwinsten in 1896 en 1898 tijdens de tweede en derde tentoonstelling die de 'Association belge de Photographie' organiseerde, en op het salon van de fotografievereniging 'l'Effort' in 1901.

Het museum beschikte in die periode over een zeer interessante basiscollectie van de belangrijkste fotografische werken die in Brussel waren tentoongesteld tussen 1895 en 1901. Deze vroegste aanwinsten zijn een getrouwe afspiegeling van het esthetische principe van een stroming in de fotografie die bekend staat als het 'picturalisme'. De afdrucken uit deze collectie zijn bijzonder omdat ze grotendeels bewaard bleven in hun oorspronkelijke lijst en omdat de verklarende bijschriften van op de salons vaak nog aanwezig zijn. Deze vroegst aangeworven afbeeldingen vormden de basis van de fotocollectie. Het was toen nog de bedoeling om in het Jubelpark een fotografiemuseum in te richten.

Deze foto's werden op dat moment ondergebracht bij de afdeling Hedendaagse kunstnijverheden van de Koninklijke Musea voor Sier- en Nijverheidskunst in het Jubelparkpaleis (die in 1926 de Koninklijke Musea voor Kunst en

PH 00003836, H. Colard, *Léo Delibes*, schenking M. Closson, Collodium aristotypie, z.d., 14 x 18,4 cm. © KMKG, Brussel.

PH 0000024, Ralph W. Robinson, *A sudden Squall*, Platinotypie, 1898, 44 x 52,5 cm (lijst inbegrepen). © KMKG, Brussel.

PH 0000423, Onbekend, *Portret van een koppel*, Ambrotypie, z.d., 26 x 23 cm (lijst inbegrepen). © KMKG, Brussel.

PH 0001037, Onbekend, *De familie Williot en Huleux in 's Gravenbrakel*, Ferrotypie, 1900-1905, 10,5 x 6,3 cm, schenking Williot Permentier. © KMKG, Brussel.

Geschiedenis werden). De fotografiecollectie werd tot op heden zeer gestaag met nieuwe aanwinsten uitgebreid.

Een bewogen geschiedenis

Ondanks het mooie begin van de geschiedenis van deze collectie, werd ze nadien nooit op een bestendige manier in het museum geïntegreerd, bij gebrek aan specifiek personeel dat op constante basis voor haar beheer instond. Dit verklaart waarschijnlijk waarom het vandaag nog steeds zo moeilijk is de fotografie een plaats in het museum te geven, waarbij rekening wordt gehouden met haar verschillende aspecten: artistiek, technisch, historisch en documentair. Geen enkel van deze facetten mag men veronachtzamen wanneer men de geschiedenis van de fotografie onder de loep neemt.

Huidige collectiebeheer

Wanneer men tegenwoordig de geschiedenis van de collectie bestudeert, dan is het om een deel van de ontbrekende gegevens terug

te winnen en de inhoud ervan beter te begrijpen. Ook het lokaliseren van een aantal ontbrekende foto's, die soms worden teruggevonden in andere musea (zoals bijv. *Le Christ au tombeau* van Léon Bovier in het FoMu Antwerpen¹), maakt deel uit van het reconstructiewerk van de collectie.

Een nauwkeurige beschrijving van de inhoud van de collectie en eveneens de inventarisatie van de stukken die nog niet geïnteriseerd zijn, vordert geleidelijk in functie van de beschikbare middelen. Wanneer een nieuwe foto in de museumcollectie wordt opgenomen, volgt deze een hele reeks stappen, waarvan de chronologische volgorde van groot belang is.

Naast de eigenlijke fotoverzameling beschikt het Jubelparkmuseum ook over een verzameling van foto- en filmapparatuur, die in dit artikel echter niet besproken wordt.

Conservering en restauratie

Zoals voor elke museumcollectie is het ook voor de collectie fotografie noodzakelijk een conserverings- en restauratieprogramma te voorzien, zowel in het kader van het dagelijks beheer, als met het oog op een tentoonstelling of een digitaliseringsproject. Dit conserverings- en restauratieprogramma mag enkel door een deskundige restaurateur uitgevoerd worden.

De fotografie behoort tegenwoordig tot onze dagelijkse realiteit door het bestaan van foto toestellen en soortgelijke apparaten (telefoons, digitale *tablets* e.a.) die haar betaalbaar en gangbaar hebben gemaakt. Dit kan de indruk wekken dat een foto een toegankelijk en dus minder 'edel' item is dan een schilderij.

Soms meent men onterecht dat de restauratie van foto's voor iedereen toegankelijk is en dat de recepten ervoor makkelijk door te geven zijn. Voorheen was dit ook het geval in andere disciplines. Zo beweerde men vroeger bij-

PH 0003692, Onbekend, *Twee oudere vrouwen rechtover de estaminet 'In den Karpel'*, Ontwikkel gelatine-zilverdruk, z.d., 24 x 17,8 cm. © KMKG, Brussel.

PH 00003954, Photo Compagnie Belge, *Familieportret*, Daglicht gelatine-zilverdruk, tussen 1904 en 1910, Kabinetkaart ('Carte Cabinet'). © KMKG, Brussel.

PH 0001722, Robert Rive, *Zicht op Pompeï*, Albuminefoto, stereofotografie (8,6 x 17,7 cm), tussen 1860 en 1889. © KMKG, Brussel.

voorbeeld dat schilderijen met behulp van een aardappel konden gereinigd worden, een praktijk die vandaag gelukkig in onbruik is geraakt.

Het digitaliseren is een manier om originele fotografische documenten te ontsluiten en staat ten dienste hiervan. Het digitale gegeven is een informatievorm waarvan we de toekomst nog niet goed kennen en dat het onderwerp van discussie vormt. Het oorspronkelijke fotomateriaal zal daarentegen, op een paar uitzonderingen na (in het geval van cellulosenitraat en -acetaat) en ondanks een aantal zwakke punten eigen aan de techniek, in de toekomst leesbaar blijven mits een correcte bewaring.

In het kader van het dagelijks beheer van de fotografiecollectie worden behandelingen uitgevoerd met het oog op preventieve of curatieve conservering.

Naar aanleiding van de bruikleen van enkele collectiestukken aan het Fin-de-Siècle Museum, werden eveneens conserverings- en restauratiehandelingen uitgevoerd. Om conserveringsredenen is het uitgesloten de foto's voor onbepaalde tijd tentoon te stellen. Gezien de beperkte technische middelen die ons momenteel ter beschikking staan, opteerden we in het kader van deze bruikleen voor een zesmaandelijks rotatiesysteem bij

het tentoonstellen van het fotomateriaal. Er wordt rekening gehouden met de jaarlijks toegestane 'totale dosis lichtblootstelling' (in het Frans: DTE) en met de voorwaarden die beantwoorden aan de conserveringsnormen voor fotografisch materiaal.

Valorisatie van de collectie

De fotografiecollectie van het Jubelparkmuseum werd doorheen de jaren niet altijd naar waarde geschat en vond er maar moeizaam haar eigen plek. De toekenning van een tentoonstellingsruimte was vaak van korte duur. Soms lag deze ruimte zelfs buiten het museum.

Momenteel is er geen enkele tentoonstellingsruimte toegewezen aan de collectie fotografie van de KMKG. Ze zou er nochtans op haar plaats zijn, als we denken aan wat gebeurt in het V&A² in Londen of het Rijksmuseum in Amsterdam, om maar enkele vergelijkbare buitenlandse voorbeelden te noemen.

Het historische belang van de collectie van de KMKG en de groeiende belangstelling voor de fotografie in het algemeen zijn vandaag de troeven om deze discipline, op een meer herkenbare en tastbare manier, naar voor te schuiven op federaal niveau, en dus ook binnen de museummuren.

De collectie fotografie van het Jubelparkmuseum (KMKG) tentoongesteld in het Fin-de-Siècle Museum

Tegenwoordig wordt de fotografie bijna steeds op een virtuele manier gebruikt, als ambassadeur van het federale patrimonium. Dit is het gevolg van de groeiende belangstelling voor de digitalisering van collecties, van welk type objecten ook.

Slechts een klein onderdeel van de collectie is werkelijk tentoongesteld, dankzij de bruikleen aan het Fin-de-Siècle Museum. Dit komt tegemoet aan een betrachtning die steeds leefde bij fotografen, in het bijzonder bij de picturalisten, nl. dat de fotografie als volwaardige kunstvorm zou erkend worden.

Door het tentoonstellen van de collectie fotografie, wordt deze onder de aandacht gebracht. De voorstelling van een collectie geeft haar meteen ook bestaansrecht en maakt het mogelijk om middelen te werven voor de conservering.

Een virtueel tentoongestelde collectie

De geïnventariseerde collectie is tevens op beknopte wijze opgenomen in de digitale databank *Museum Plus*, maar is momenteel enkel binnen de museuminstelling toegankelijk. Het uiteindelijke doel is de inhoud te verfijnen om beetje bij beetje de collectie voor iedereen zichtbaar te maken. Aan dit werk gaan talrijke voorbereidende stappen vooraf, die alle van belang zijn voor het collectiebeheer. In zekere zin vormt het de laatste schakel in deze reeks handelingen. |

De auteur

Céline Quairiaux is specialiste in de conservatie en restauratie van fotografisch materiaal voor de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis. Nederlandse vertaling: Nele Strobbe

- 1 Thesis: BERGHMANS T., 'De collectie foto's van de picturalisten van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis te Brussel aangekocht door de Belgische regering tussen 1895 en 1901', vol.I-II-III, VUB, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, academiejaar 2001-2002.
- 2 In 1858 werd V&A het eerste museum dat foto's tentoonstelde; de nieuwe galerie toont vandaag foto's die interessant zijn uit technisch en artistiek oogpunt. (www.vam.ac.uk/content/articles/p/photographs-gallery/ en www.vam.ac.uk/page/p/photography/).

Aangezien het picturalisme thuishoort in de fin-de-siècleperiode, leek het aangewezen om deze beweging door middel van het fotomateriaal uit de collectie van de KMKG op te nemen in dit nieuwe museum.

In dit kader werden twee tentoonstellingsruimten gewijd aan de fotografie:

- In een van de vitrines wordt een niet-exhaustief overzicht gegeven van een aantal historische fotografische procedés aan de hand van enkele fototypes uit de collectie van de KMKG (daguerreotypie, ambrotypie, ferrotypie, visitekaartjes (zoutdruk, albuminefoto, enz.)). Later zullen ook glasnegatieven en diapositieven worden getoond.

Zo kunnen ook de jongere generaties, die het gebruik van negatieven en analoge fototoestellen nooit hebben gekend, inzicht krijgen in de werking van de 'traditionele' fotografie.

De fotografie heeft immers vanaf haar ontstaan tot de opkomst van de digitale fotografie voortdurend technische verbeteringen gekend. Van het unieke fotobeeld in het begin is men geëvolueerd naar de meervoudige fotoafdrukken. De lange poseertijden maakten plaats voor een meer aanvaardbare belichtingsduur. De apparatuur en het materiaal, aanvankelijk zeer omslachtig en statisch, werden zo licht dat nu ook manueel beeldopnames kunnen gemaakt worden met een negatieve drager die vooraf lichtgevoelig werd gemaakt.

De opkomst van zilvergelatine-glasnegatief vanaf 1878 en van het fototoestel nr. 1 van de firma Kodak in 1888, met als slogan 'You press the button, we do the rest' waren nieuwigheden die de fotografie zouden moderniseren.

De fotocamera nr. 1 van Kodak zorgde ervoor dat de fotografie voor iedereen toegankelijk werd. In deze context zou rond 1890 het picturalisme ontstaan.

- In het Fin-de-Siècle Museum worden ook enkele foto's van het picturalisme getoond. Deze internationale beweging wilde het volledige fotografische procedé beheersen, van de beeldopname tot de afdruk, zich onderscheiden van de fotografie die gemeengoed was geworden en nam het op voor de artistieke fotografie. Het gebruik van specifieke technieken maakte van elke fotoafdruk een unicum en zorgde voor effecten die de beweging zijn bekendheid en internationale dimensie verleenden.

Vitrine gewijd aan de fotografie in het Fin-de-Siècle Museum. © KMKG, Brussel.